

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗАХОДІВ

Совгіра С. В. , д. п. н., проф.

Гончаренко Г. Є., к. б. н., доц.

Берчак В. С., молодший науковий співробітник

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

e-mail: eco-lab-udpu@yandex.ua

На сучасному етапі розвитку суспільства охорона водних ресурсів стає актуальною проблемою і передбачає здійснення державних та громадських заходів, які визначені відповідними нормативними документами і спрямовані на запобігання забрудненню, засміченню, вичерпанню водних ресурсів.

Організація раціонального використання водних ресурсів для задоволення потреб суспільства та виробничих процесів, забезпечення екологічних, матеріальних та культурно-оздоровчих інтересів суспільства, ліквідація негативних явищ, які впливають на стан і якість водних ресурсів передбачені відповідно до концепції «Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року».

Правові відносини у галузі використання, збереження та відтворення водних ресурсів, що виникають під час діяльності фізичних і юридичних осіб, регулюються Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» та іншими законами. Однак, основним законодавчим актом, який регулює правові відносини у галузі водного господарства, є «Водний кодекс України».

Проблема охорони підземних і поверхневих вод – це, в першу чергу, проблема забезпечення прісною водою, придатною для пиття, зрошення, водопостачання промисловості, комунального та сільського господарства.

Збереження екосистем природних вод можна забезпечити, використовуючи системи екологічного захисту [2]. Ефективність екологічного захисту водних та навколоводних екосистем залежить від екологічного захисту наземних

екосистем, від стану не тільки водо-, але й землекористування, передусім сільськогосподарського, тому що застосування багатьох технологій рослинництва і тваринництва призводить до забруднення води річок та водойм, підгрунтових і ґрунтових вод, а також більш глибоких шарів підземних вод.

Економічна ефективність комплексу водоохоронних заходів визначається методом порівняльної результативності двох варіантів. Перший – заходи на річці впроваджуються, стан річки та навколишнього середовища не погіршується, стабілізується або поліпшується.

Другий – заходи не здійснюються, екологічний стан річки та прилеглих територій погіршується, навколишнє середовище й інфраструктура зазнає негативного впливу. Наприклад, за розрахунками Українського науково-дослідного інституту водогосподарсько-екологічних проблем щодо річних економічних збитків від винесення біогенних речовин із сільськогосподарських угідь у водозбірній площі р. Тарган (притока р. Рось) довжиною до 50 км визначено, що збитки тільки внаслідок фосфорного забруднення від площинних джерел становлять 8,36 млн. грн., від точкових джерел – 29,41 млн. грн.

Виконання організаційних завдань щодо здійснення водоохоронних заходів, врегулювання господарської діяльності на водозбірних площах річок згідно з Водним кодексом України, відновлення служби експлуатації малих річок для забезпечення умов безаварійного пропуску паводків та повеневих вод є також головними, невід’ємними складовими у галузі діяльності щодо збереження та відновлення малих річок.

До виконання заходів з поліпшення екологічного стану річок причетні, насамперед, обласні та регіональні басейнові водогосподарські об’єднання Держводгоспу України, а також обласні Державні управління екології та природних ресурсів Мінекології України, до яких безпосередньо треба звертатися громадськості та вимагати більш активної діяльності у зазначеному напрямі.

Серед цих заходів неодмінним є створення водоохоронних зон і прибережних водоохоронних смуг, збереження в незайманому стані схилів

долин річок, мінімальне використання в сільськогосподарському виробництві заплав, зменшення на них оранки, припинення процесів зарегулювання річок.

Ефективна охорона малих річок передбачає: припинення або суттєве послаблення ерозійних процесів на водозборах; зменшення обсягів поверхневого водостоку із сільськогосподарських угідь; будівництво очисних споруд; дотримання вимог щодо зберігання та внесення в ґрунт агрохімікатів тощо.

Суть охорони малої річки полягає, насамперед, у створенні певних умов, що зберігають природне або наближене до природного функціонування збалансованої екологічної системи конкретного водотоку. Річка існує не сама по собі, особливо мала. Якість її вод залежить від стану заплави, долини і всього водозбору в цілому. І чим ближче прилягає до урізу води та чи інша територія, тим більше її значення для процесів, що проходять у самому водотоці.

Малі річки України містять величезні запаси води, є колекторами поверхневого стоку, тобто об'єктами, де завдяки самоочисній здатності може відбуватися очищення від забруднень, що потрапляють із навколишнього водозбору.

Основними негативними моментами, що нині впливають на малі річки, є замулення, тісно пов'язане з ерозією на водозборі, забруднення, зарегулювання і спрямлення, погіршення самоочисної здатності, збіднення генофонду рослин і тварин, меліоративні роботи. Тому природоохоронні заходи в інтересах малих річок обов'язково мають ураховувати вищезазначені моменти. Залежно від особливостей конкретного об'єкту належить запобігати негативним впливам на конкретну річку або подбати про комплекс заходів, які протидіяли б шкідливим чинникам.

Головними положеннями, на які звертається увага у разі визначення, наукового обґрунтування і розробки першочергових заходів для збереження та відновлення малих річок, є такі:

– врахування місцезнаходження річки згідно з особливостями географічних зон, гідрологічного районування із застосуванням басейнового принципу узагальнення результатів досліджень водного режиму [1];

– інтенсивність розвитку ерозійних процесів на водозборі, об'єми винесення твердих речовин, продуктів хімізації та відходів виробництв;

– розвиток водної ерозії, об'єми твердих стоків, що надходять у русла річок з природних та освоєних людиною ландшафтів;

– визначення принципів землекористування та упорядкування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, звертаючи увагу на стан розвитку ерозійних процесів і ландшафтної структури;

– результати розрахунків антропогенного навантаження;

– винесення біогенних елементів з площинних і точкових забруднювачів у водозбірній площі;

– результати розрахунків «потужності» природних фільтрів, залишкового біогенного навантаження, крутизни схилів;

– аналіз впливу промислових, комунально-побутових, сільськогосподарських забруднень, що скидаються у річку;

– рівень погіршення якості води та розвитку незворотніх негативних процесів.

За А. В. Черновим треба дотримуватися таких екологічних принципів у дослідженні малих річок:

– будь-яке зростання (орних площ, поголів'я худоби тощо) повинно бути підкріплено можливостями навколишнього середовища;

– різноманітність рівня організації елементів екосистеми, що забезпечує реалізацію її цільової функції та сталість;

– самоорганізацію екосистеми із забезпеченням колообігу речовин та енергії; рухливість екологічної системи у цілому та багатоцільове призначення кожного конкретного її елемента;

– досягнення межі росту екосистеми можливе тільки за умов різноманіття її компонентів;

– стабільне функціонування екосистеми можливе лише за наявності лімітуючого чинника;

– будь-яке часткове рішення має сприяти цільовій функції цієї системи, елементом якої вона є.

Виконання зазначених принципів приведе до науково обґрунтованого управління екосистемами та невиснажливої експлуатації природних ресурсів малих річок та їх басейнів[3].

Отже, при дослідженні та охороні малих річок необхідно враховувати:

– регіональні особливості річок;

– формування їхнього стоку;

– вплив антропогенного навантаження на стан ландшафтних комплексів, їх поступову деградацію під впливом як шкідливої дії вод (затоплення, підтоплення, замулення тощо), так і непередбаченого господарювання людини на водозбірній площі (перевищення норм зарегульованості стоку, засмічення, забруднення річки);

– виснаження джерел живлення річки джерельною водою, ненасичення річки біля її витoku та винесення забруднених стоків у гирлі до водотоків вищого порядку та до водосховищ, озер, морів;

– накопичення забруднень у мулі та виникнення внаслідок цього явища повторного забруднення води.

Отже, щоб відродити малі річки, потрібно знати у повному обсязі екологічний стан річкового басейну.

Список використаної літератури

1. Методика з упорядкування водоохоронних зон річок України. Мінекоресурси України, УНДІВЕП. – К., 2001. – 47 с.

2. Слепян Э. И. Вода, водная среда, водные экосистемы: проблемы сохранения и использования / Слепян Э. И. // Вода : экология и технология : материалы Междунар. конгр. – М., 1994. – Т. 5 – С. 1160–1166.

3. Яцык А. В. Экологические основы рационального водопользования / Яцык А. В. – К. : Генеза, 1997. – 640 с.